

STOR-STOCKHOLMS BEFOLKNINGSUTVECKLING

AV KANSLIRÅDET GUNNAR EKDAHL OCH STATSSEKRETERARE PER ÅSBRINK

Bilagan utarbetad under hösten 1947.

1. FRÅGESTÄLLNING. DEFINITION AV BEGREPPET STOR-STOCKHOLM

Föreliggande framställning, som utarbetats under senare delen av år 1945, syftar till att belysa förutsättningarna för den framtida befolkningsutvecklingen i Stor-Stockholm under perioden 1946—1970. Med Stor-Stockholm förstås i det följande Stockholms stad och de grannkommuner till Stockholm, vilka är ekonomiskt beroende i första hand av Stockholms stad men också inbördes.¹ Vilka kommuner, som med stöd av denna definition av begreppet Stor-Stockholm, bör hänföras till Stor-Stockholm är måhända icke utan vidare klart. Vid ett försök att bestämma Stor-Stockholms gränser förfor W. William-Olsson på följande sätt. Runt omkring Stor-Stockholm befanns ligga en gördel av kommuner med stillastående eller sedan slutet av förra seklet svagt fallande folkmängd. Innanför dessa låg kommuner med vanligen från vissa bestämda tidpunkter mer eller mindre plötsligt och kraftigt stigande folkmängder. Dessa folkmängdsökningar visade sig vara helt och hållet betingade av Stockholm; den ökade folkmängden utgjordes av invånare i nybildade förorter. Genom att summera folkökningen i kommunerna från folkmängdens bottenläge i var och en av dem erhöles Stor-Stockholms folkmängd år för år. Denna metod gav en befolkning år 1930 i Stor-Stockholm av 604,536 personer. Motsvarande tal i 1930 års folkräkning, erhållet på en helt annan väg, genom en summering av det administrativa Stockholms folkmängd med förorternas och förortsbebyggelsens, var 605,287.²

¹ En definition av Stor-Stockholm enligt ekonomisk-geografiska synpunkter återfinnes i W. William-Olsson: Huvuddragen av Stockholms geografiska utveckling 1850—1930, Stockholm 1937, sid. 29 ff.

² W. William-Olsson: Stockholms framtida utveckling, Stockholm 1941, sid. 28.

Ett allmänt omdöme skall här icke fällas om William-Olssons sätt att beräkna Stor-Stockholms gränser utan endast konstateras att för Stor-Stockholm, angivet enligt William-Olsson, föreligger endast knapphändiga befolkningsstatistiska uppgifter. Till följd härav har det befunnits lämpligt att till Stor-Stockholm hänföra förutom Stockholms stad de 17 angränsande kommuner, vilka enligt folkräkningarnas bygdelindelning utgör det s. k. inre förortsområdet till Stockholm. Ifrågavarande grannkommuner är: Sundbybergs stad, Hässelby villastads köping, Spånga, Järfälla, Solna stad, Djursholms stad, Stocksunds köping, Danderyd, Sollentuna, Täby, Lidingö stad, Nacka, Bo, Saltsjöbadens köping, Tyresö, Huddinge och Lovö. Folkmängden i Stor-Stockholm, dels enligt William-Olssons beräkningar, dels enligt folkmängden i Stockholms stad med det s. k. inre förortsområdet uppvisar, som framgår av tabell C 1, under de senaste decennierna icke några mera anmärkningsvärda skillnader.

Även om det icke kan visas att den gränsdragning, som skett vid bestämningen av Stor-Stockholms sträckning, på alla punkter är den absolut riktiga, förhåller det sig uppenbarligen så, att eventuella smärre felaktigheter i förvarande sammanhang icke kan få någon nämnvärd betydelse. Emellertid må det framhållas, att det icke kan vara rimligt förutsätta att även i framtiden Stor-Stockholm skall omfatta endast Stockholms stad och de 17 i det föregående nämnda angränsande kommunerna. En fortskridande folkmängdsökning inom stockholmsområdet kan komma att medföra, att ytterligare kommuner bör hänföras till Stor-Stockholm. Denna fråga är dock utan betydelse i detta sammanhang, emedan uppgiften icke i första hand är att uppskatta Stor-Stockholms folkmängd i framtiden under olika förutsättningar utan att bedöma den *ökning* av Stor-Stockholms folk-

Tabell C 1. Stor-Stockholms folkmängd åren 1900—40.

År	Enligt William-Olssons beräkningar	Enligt folkmängden i Stockholms stad med det inre förortsområdet
1900	320,989	338,951
1910	410,512	408,703
1920	491,720	488,265
1930	604,536	612,055
1935	643,549	651,299
1940	—	726,354

mängd, som under närmare angivna förutsättningar skulle komma att inträda.

2. STOCKHOLMS STADS OCH STOR-STOCKHOLMS HITTILLSVARANDE BEFOLKNINGSUTVECKLING

I syfte att erhålla utgångspunkter för en bedömning av förutsättningarna för den framtida befolkningsutvecklingen i Stockholms stad och i Stor-Stockholm — och därmed i Stockholms förortskommuner — har vissa uppgifter rörande den hittillsvarande befolkningsutvecklingen i Stockholm och Stor-Stockholm sammanställts, vilka redovisas i det följande.

De demografiska faktorer, som bestämmer förändringar i folkmängden och förskjutningar i befolkningsstrukturen inom ett område är:

- dödligheten,
- fruktsamheten,
- giftermåls- och skilsmässofrekvens och
- in- och utflyttning.

Folkmängden. Folkmängden i dels Stockholms stad, dels Stor-Stockholm enligt William-Olssons beräkningar under perioden 1855—1939 framgår av tabell C 2. Folkmängden i såväl Stockholms stad som Stor-Stockholm har under hela den ifrågavarande perioden ökat mycket snabbt; Stockholms stads folkmängd har ungefär sexdubblats och Stor-Stockholms mer än sjudubblats. Stor-Stockholms folkmängd har sålunda ökat snabbare än Stockholms stad om hela perioden tages under betraktande. Anmärkningsvärt är emellertid, att Stor-Stockholms folkmängd ökat snabbare i huvudsak endast under perioden 1871—1910. År 1870 utgjorde Stockholms stads folkmängd 99,6 % av Stor-

Tabell C 2. Folkmängden i Stockholms stad och i Stor-Stockholm åren 1855—1939.

År	Stockholms stad	Stor-Stockholm	Stockholms stad i % av Stor-Stockholm
1855	97,952	98,624	99,3
1860	112,391	113,318	99,2
1865	133,361	134,576	99,1
1870	136,016	136,604	99,6
1875	152,582	154,587	98,7
1880	168,775	174,237	96,9
1885	215,688	223,130	96,7
1890	246,454	254,711	96,8
1895	271,638	282,398	96,2
1900	300,624	320,989	93,7
1905	324,488	363,292	89,3
1910	342,323	410,512	83,4
1915	392,428	455,776	86,1
1920	419,440	491,720	85,3
1925	442,528	534,439	82,8
1930	502,213	604,536	83,1
1935	534,236	643,549	83,0
1939	583,621	710,000	82,2

Uppgifterna är hämtade ur W. William-Olsson: Stockholms framtida utveckling. Uppgifterna för Stor-Stockholm avser den av William-Olsson beräknade folkmängden.

Stockholms, år 1910 icke mer än 83,4 % men år 1939 alltså 82,2 %. En föreställning om styrkan i såväl Stockholms som Stor-Stockholms folkmängdsökning sedan år 1850 erhålles genom en jämförelse mellan Stockholms stad och hela rikets folkmängd vid skilda tidpunkter sedan år 1850, vilken framgår av tabell C 3. Folkmängden har ända sedan år 1850 vuxit starkare i Stockholm än i hela riket (viss om också icke mera beaktansvärd betydelse har härvid inkorporeringen haft). Stockholms folkmängd har däremot icke vuxit snabbare än samtliga städers; år 1850 utgjorde Stockholms folkmängd nämligen 26,5 % av samtliga städers och år 1940 ej mer än 24,8 %. Sistnämnda jämförelse är emellertid av mindre intresse till följd av dels inverkan av inkorporeringar och uppkomsten av nya städer på folkmängden i samtliga städer, vilken säkerligen varit betydande, dels det förhållandet, att en avsevärd del av folkökningen inom stadsbygden hänför sig till köpingar, municipalsamhällen och s. k. icke-administrativa tätorter.

Den ur flera synpunkter tämligen snabba folkökningen i Stockholms stad (och Stor-Stockholm) sammanhänger med dels den sedan lång tid tillbaka skeende minskningen av dödligheten, dels den mycket betydande inflyttningen till

Tabell C 3. Folkmängden i Stockholm och hela riket vid slutet av åren 1850—1945.

År	Stockholms stad	Hela riket	Stockholms stad i % av hela riket
1850	93,070	3,482,541	2,7
1860	112,391	3,850,728	2,9
1870	136,016	4,168,525	3,3
1880	168,775	4,565,668	3,7
1890	246,454	4,781,981	5,2
1900	300,624	5,136,441	5,9
1910	342,323	5,522,403	6,2
¹ 1920	419,440	5,904,489	7,1
² 1930	502,213	6,142,191	8,2
1940	590,503	6,371,432	9,3
1945	671,284	6,673,749	10,1

¹ Brännkyrka och Bromma inkorporerades med Stockholm den 1/1 1913 respektive den 1/1 1916.
² Vissa delar av Nacka inkorporerades med Stockholm den 1/1 1930.

staden, vilken bidragit till folkökningen icke endast genom att lämna direkta inflyttnings- och befolkningstillskott, utan även genom att påverka befolkningsstrukturen i en ur nativitets-synpunkt gynnsam riktning. I tabell C 4 redovisas folkökningen per tioårsperiod sedan år 1851 i Stockholm, fördelad på födelseöverskott och inflyttningsöverskott. Som regel gäller att inflyttningsöverskotten varit icke obetydligt större än födelseöverskotten. Om därtill hänsyn togs till det ovan påpekade förhållandet att inflyttningen indirekt påverkat födelseöverskotten i höjande riktning, är det uppenbart att folk-mängdstillväxten i Stockholm helt varit beroende av de stora inflyttningsöverskotten, och om dessa plötsligt bortföll skulle folkmängden nästan lika plötsligt börja minska.

Beträffande födelseöverskotten må ytterligare framhållas följande. Under perioden 1851—80 var de praktiskt taget obefintliga — perioden 1851—60 uppvisar i själva verket ett födelseunderskott — medan de under perioden 1881—1920 var jämförelsevis betydande med kulmen under perioden 1901—10 för att under perioden 1921—40 åter bli mycket små; under de allra senaste åren har genom en kraftig stegring av nativiteten födelseöverskotten åter blivit betydande.

Angivna utveckling av födelseöverskotten sedan år 1851 sammanhänger med att den fortskridande sänkning av såväl dödlighet som fruktsamhet, som ägt rum, varierat i styrka

Tabell C 4. Folkökningen i Stockholms stad med fördelning på födelseöverskott och inflyttningsöverskott åren 1851—1940.

Period	Folkökning	Födelseöverskott + födelseunderskott —	Inflyttningsöverskott
1851—60	16,808	— 5,974	22,782
1861—70	23,719	+ 2,977	20,742
1871—80	34,271	+ 2,269	32,002
1881—90	77,463	+ 20,703	56,760
1891—1900	55,192	+ 19,821	35,371
1900—1910	43,309	+ 27,019	16,290
1911—20	75,956	+ 15,293	29,235
1921—30	82,415	+ 2,433	79,494
1931—40	88,340	+ 3,107	85,233

från tid till annan. Ifrågavarande förhållande belyses av tabell C 5. Trots den mycket kraftiga stegringen av antalet giftermål — det var i slutet av perioden 1851—1940 inemot tio gånger så stort som i början av perioden — vilken återspeglar ökningen av antalet personer i de fruktsamma åldrarna, har sedan början av 1880-talet antalet levande födda legat på en i stort sett oförändrad nivå. Antalet döda har undergått en successiv, men i förhållande till folk-mängdsökningen synnerligen blygsam ökning.

Befolkningsstrukturen. I detta sammanhang skall vissa närmare uppgifter rörande befolkningsstrukturens förändringar under de senaste decennierna lämnas. De förskjutningar som åldersstrukturen undergått sedan år 1850 belyses av uppgifterna i tabell C 6. Sedan 1890 har antalet barn i åldern 0—15 år relativt sett oavbrutet minskat; ifrågavarande befolkningsgrupp utgjorde år 1890 drygt 26 % av befolkningen, men år 1940 endast icke fullt 14 %. Det relativa antalet personer i åldrarna 15—50 år har varit i stort sett konstant och utgjort icke fullt två tredjedelar av hela befolkningen. Det relativa antalet äldre personer i åldrarna över 50 år har ökat alltsedan år 1850; sistnämnda år utgjorde det omkring 14 %, men år 1945 drygt 25 %. Minskningen av det relativa antalet barn sammanhänger givetvis med den tidigare berörda utvecklingen av fruktsamheten. Att antalet personer i åldrarna 15—50 år relativt sett varit konstant sammanhänger delvis med att verkningarna av å ena sidan fruktsamhetsfallet och å andra sidan den sjunkande dödligheten på storleken av denna åldersgrupp i viss utsträck-

Tabell C 5. Giftermål, levande födda, döda samt över- eller underskott av födda i Stockholm åren 1851—1945.

Period	Giftermål	Levande födda	Döda	Över- skott (+) Under- skott (-) av födda
1851—55	4,030	16,276	21,337	— 5,061
1856—60	5,118	18,937	19,850	— 913
1861—65	5,168	22,175	21,022	+ 1,153
1866—70	4,831	22,440	20,616	+ 1,824
1871—75	6,524	23,457	25,418	— 1,961
1876—80	7,545	23,774	21,544	+ 4,230
1881—85	8,931	31,364	23,195	+ 8,169
1886—90	9,805	37,127	24,593	+ 12,534
1891—95	9,558	35,552	25,699	+ 9,853
1896—00	11,768	36,432	26,464	+ 9,968
1901—05	12,560	36,861	25,038	+ 11,823
1906—10	15,617	40,982	25,786	+ 15,196
1911—15	16,536	37,520	26 051	+ 11,469
1916—20	18,934	32,066	28,242	+ 3,824
1921—25	19,746	28,809	24,643	+ 4,166
1926—30	23 751	25,720	27,453	— 1,733
1931—35	27,646	27,340	28,817	— 1,477
1936—40	37,967	35,373	30,789	+ 4,584
1941—45	43,564	62,904	31,220	+ 31,684

ning neutraliserat varandra men framför allt med att inflyttningsöverskotten till övervägande del fallit inom åldrarna 15—30 år.

Till belysning av de förändringar som under perioden 1880—1945 ägt rum i fråga om civilståndsfördelningen har i tabell C 7 sammanställts uppgifter rörande det relativa antalet gifta inom olika åldersgrupper. Under de första decennierna av angivna period ökade det relativa antalet gifta i de högre åldrarna rätt avsevärt medan det i de yngre åldrarna förblev praktiskt taget konstant. Detta förhållande torde förklaras därav att å ena sidan giftermålsintensiteten i stort sett icke förändrades och å andra sidan äktenskapens varaktighetstid genom den

Tabell C 6. Stockholms folkmängd vid slutet av åren 1850—1945 fördelad efter ålder. Procenttal.

År	Ålder (år)			
	0—15	15—50	50—	Summa
1850	20,7	65,2	14,1	100,0
1870	25,0	60,1	14,9	100,0
1880	23,1	61,3	15,6	100,0
1890	26,2	58,3	15,5	100,0
1900	23,6	60,1	16,3	100,0
1910	21,7	60,3	18,0	100,0
1920	20,1	60,4	19,5	100,0
1930	15,2	63,6	21,2	100,0
1940	13,7	61,7	24,6	100,0
1945	17,2	57,6	25,2	100,0

sjunkande dödligheten ökade icke obetydligt. Under senare delen av perioden har det relativa antalet gifta i de högre åldrarna ökat endast obetydligt medan det i de lägre åldrarna genom den starkt stigande giftermålsintensiteten undergått anmärkningsvärt stora förändringar.

De här anförda uppgifterna rörande förändringarna i befolkningsstrukturen under de senaste decennierna har uteslutande avsett Stockholms stadsbefolkning. Några motsvarande uppgifter för Stor-Stockholm finns icke tillgängliga för en längre följd av år. Vissa uppgifter rörande utvecklingen inom Stor-Stockholm i berörda avseenden under de senaste tio åren kommer att redovisas och kommenteras i annat sammanhang. Det är emellertid berättigat anta, att Stor-Stockholms befolkning under de senaste årtiondena undergått i stor sett samma förändringar som Stockholms stads. Här för talar nämligen dels den omständigheten att folkmängdsutvecklingen i Stor-

Tabell C 7. Antalet gifta inom olika åldrar i Stockholm åren 1880—1944.

År	15—20 år	20—25 år	25—30 år	30—35 år	35—40 år	40—45 år	45—50 år	50—65 år	65— år
1880	0,4	7,8	29,7	47,0	55,4	55,9	54,3	44,2	20,7
1890	0,5	9,0	32,0	51,0	59,5	60,6	59,6	48,8	26,2
1900	0,4	8,8	30,1	48,9	38,3	61,6	61,3	51,5	28,9
1910	0,4	9,3	33,0	49,9	57,4	59,5	60,1	53,5	30,3
1920	0,3	9,0	32,8	52,6	61,4	63,4	62,5	54,7	32,6
1930	0,3	10,3	36,1	57,4	65,1	67,1	66,3	58,4	34,5
1935	0,3	11,7	39,6	58,1	65,6	67,7	66,5	59,6	34,4
1940	0,9	18,0	49,5	64,8	68,9	69,3	68,0	60,2	35,0
1944	1,6	24,2	56,3	70,0	72,9	71,9	69,8	61,8	36,9

Tabell C 8. Mantalsskrivna folkmängden inom olika delar av Stockholms nuvarande administrativa område åren 1890—1945. Index tal (år 1890 = 100).

År	»City»	Östermalm	Vasastaden och Norrmalm	Kungsholmen	Södermalm	Summa inre staden	Brännkyrka och Enskede	Bromma
1890	100	100	100	100	100	100	100	100
1900	99	138	120	135	125	122	148	153
1910	79	138	172	167	143	140	324	390
1920	72	149	186	190	167	153	599	828
1930	66	162	214	217	203	174	879	2,056
1940	51	200	190	323	212	187	1,273	2,967
1945	48	206	186	326	214	187	2,266	4,124

Stockholm varit i stort sett densamma som i Stockholm, dels det förhållandet att sammansättningen av Stor-Stockholms befolkning under senare tid enligt tillgängliga uppgifter icke mera avsevärt avvikit från sammansättningen av Stockholms stads.

Folkmängdsutvecklingen inom olika delar av Stockholms stad. Redan av det föregående har framgått, att någon mera betydande förändring i förhållandet mellan folkmängden inom Stockholms stads administrativa område och folkmängden inom Stockholms stads inre förortsområde icke inträtt under de senaste årtiondena. Däremot har under ifrågavarande tid, som tabell C 8 utvisar, folkmängdsutvecklingen varit helt olika inom skilda delar av Stockholms stads område. Sålunda har folkmängden i vad som i tabellen benämnes »City» sedan år 1890 undergått en successiv minskning i sådan takt att folkmängden 50 år senare reducerats till hälften. Folkmängdsminskningen i »City» sammanhänger givetvis med den s. k. citybildningen, innebärande att tidigare såsom bostäder begagnade lokaler antingen tagits i anspråk för affärs- och kontorsverksamhet eller rivits för att lämna rum för bebyggelse, avsedd att helt eller delvis täcka näringslivets och den administrativa verksamhetens behov av lokaler. Övriga områden i inre staden har under ifrågavarande 50-årsperiod — med undantag för Kungsholmen — ungefär fördubblat sin folkmängd; Kungsholmens folkmängd har under samma tid mer än tredubblats. Anmärkningsvärt är emellertid att folkmängden i Vasastaden och Norrmalm minskat mellan åren 1930 och 1945; denna folkminskning torde dock till skillnad

från minskningen i »City» till en rätt väsentlig del sammanhänga med den till följd av nativitetfallet skeende minskningen av hushållens genomsnittliga storlek och endast till en mindre del sammanhänga med en minskning av det tillgängliga bostadsutrymmet. Såväl Brännkyrka och Enskede som Bromma har under nämnda tidsperiod undergått en utomordentligt kraftig expansion. Folkmängdsökningen i de två ytterområdena har varit betydande under hela den studerade perioden, medan den del av Stockholms folkmängdstillväxt, som fallit på dessa områden, successivt stigit. Ännu under 1920-talet kom endast omkring en fjärdedel av tillväxten på ytterområdena. Under 1930-talet blev emellertid förhållandet ett annat. Ytterområdena tog då hand om den avgjort största delen av stadens folkökning eller omkring 57,000 personer av totalt 88,000. Förklaringen härtill är givetvis i första hand att söka däri, att den inre staden hade blivit praktiskt taget fullbyggd. Under krigsåren har folkmängdstillväxten i allt högre grad fallit inom ytterområdena.

»City» = Storkyrkans, Klara och Jakobs förs.; fördelningen av folkmängden i gamla Jakobs församling åren 1890 och 1900 på de områden, som bildar de nuvarande Jakobs och Johannes församlingar, är delvis approximativ.

Östermalm = Engelbrekts, Hedvig Eleonora och Oscars förs.

Vasastaden och Norrmalm = Adolf Fredriks, Gustav Vasa, Matteus och Johannes förs.

Kungsholmen = Kungsholms och S:t Görans förs.

Södermalm = Katarina, Sofia, Maria och Högalids förs.; vissa delar av Nacka socken inkorporerades den 1 januari 1930; folkmängden inom dessa områden har icke medräknats före inkorporeringstillfället.

Brännkyrka och Enskede = Brännkyrka (inkl. Enskede) inkorporerades med Stockholm den 1 januari 1913; folkmängdssiffrorna före inkorporeringstillfället avser den kyrkoskrivna folkmängden. Beträffande Nacka socken, se under Södermalm.

Bromma = inkorporerades med Stockholm den 1 januari 1916; folkmängdssiffrorna före inkorporeringstillfället avser den kyrkoskrivna folkmängden.

Konjunkturella variationer i befolkningsutvecklingen. De uppgifter, som i det föregående anförts beträffande folkmängdstillväxten i såväl Stockholm som Stor-Stockholm ger närmast vid handen att tillväxten sedan industrialismens genombrott i vårt land omkring år 1870 hela tiden varit kraftig och i stort sett icke uppvisat några mera betydande variationer. Detta förhållande hindrar emellertid icke att befolkningsutvecklingen i viss utsträckning påverkats av den allmänna ekonomiska utvecklingen och att till följd härav folkmängdstillväxtens storlek varierat från år till annat. I det föregående har konstaterats att variationer i folkmängden från en tidpunkt till en annan närmast kan föras tillbaka på förändringar i antalet födda, döda samt in- och utflyttade. Enligt hittillsvarande erfarenheter varierar antalet födda och antalet döda endast obetydligt med konjunkturerna. Samma är förhållandet med utflyttningen från Stockholm. Däremot är inflyttningen till staden i hög grad beroende av de ekonomiska konjunkturerna, vilket gör att även inflyttningsöverskottens storlek varierar kraftigt med konjunkturerna (se tabell C 9). De variationer i folkmängdstillväxten sedan år 1926, vilka redovisas i tabell C 9, kan till allra största delen föras tillbaka på förändringar i inflyttningsöverskottens storlek, betingade av förändringar i de ekonomiska konjunkturerna.

Vissa ytterligare uppgifter rörande befolkningsutvecklingen i Stor-Stockholm åren 1935—45. Till belysning av den hittillsvarande utvecklingen och det nuvarande läget beträffande befolkningen i Stor-Stockholm skall vissa ytterligare uppgifter rörande befolkningsutvecklingen åren 1935—45 anföras.

År 1935 utgjorde folkmängden i Stor-Stockholm 651,000 personer, år 1940 726,000 och be-

Tabell C 9. Antalet levande födda, döda samt överskott respektive underskott av födda, inflyttningsöverskott och folkökning i Stockholm åren 1926—46.

År	Levande födda	Döda	Överskott (+) Underskott (-) av födda	Inflyttningsöverskott	Folkökning
1926	5,250	5,253	— 3	10,807	10,804
1927	5,114	5,647	— 533	11,900	11,367
1928	5,120	5,293	— 173	9,568	9,395
1929	4,911	5,654	— 743	12,833	12,090
1930	5,325	5,606	— 281	15,812	15,531
1931	5,440	5,970	— 530	12,660	12,130
1932	5,898	5,832	+ 66	5,312	5,378
1933	5,352	5,577	— 225	2,132	1,907
1934	5,159	5,659	— 500	4,909	4,409
1935	5,491	5,779	— 288	8,145	7,857
1936	6,057	6,002	+ 55	9,846	9,901
1937	6,318	6,207	+ 111	13,058	13,169
1938	7,190	6,137	+ 1,053	12,764	13,817
1939	7,767	6,141	+ 1,626	11,224	12,850
1940	8,041	6,302	+ 1,739	5,183	6,922
1941	9,411	6,241	+ 3,170	6,249	9,419
1942	11,083	5,453	+ 5,630	8,162	13,792
1943	12,728	6,009	+ 6,719	13,706	20,425
1944	14,816	6,687	+ 8,129	12,556	20,685
1945	14,866	6,830	+ 8,036	8,701	16,737
1946	14,144	6,743	+ 7,401	11,106	18,507

Tabell C 10. Folkmängden i Stor-Stockholm åren 1935, 1940 och 1945 (beräknad), fördelad efter kön och ålder.

Kön/ålder	1935	1940	1945
M ä n	293,900	330,822	377,849
0—15 år	50,288	54,591	76,821
15—30 »	78,056	85,468	84,576
30—50 »	102,013	115,596	128,320
50—65 »	46,098	54,568	61,818
65— »	17,445	20,599	26,314
K v i n n o r	357,399	395,532	441,370
0—15 år	48,232	52,383	73,932
15—30 »	98,920	101,882	97,849
30—50 »	124,378	140,560	153,303
50—65 »	55,373	66,482	76,590
65— »	30,496	34,225	39,696
Summa m + kv.	651,299	726,354	819,219

räknas år 1945 utgöra 819,000.¹ Folkmängden torde alltså under den senaste 10-årsperioden ha

¹ Vid tidpunkten för utarbetandet av denna promemoria förelåg ännu icke fullständiga befolkningsuppgifter för Stor-Stockholm avseende 1945, varför folkmängden för detta år fått beräknas. Numera kan konstateras, att folkmängden vid slutet av nämnda år uppgick till drygt 834,000. Denna i detta sammanhang betydelselösa avvikelse har icke ansetts motivera någon korrigering av de verkställda kalkylerna, som alltså i fortsättningen bygger på den *beräknade* folkmängden.

Tabell C 11. Antalet levande födda och inflyttningsöverskottets storlek åren 1936—45 i Stockholm, Stockholms inre förortsområde och Stor-Stockholm.

År	Antalet levande födda i			Inflyttningsöverskott till		
	Stockholm	Stockholms inre förortsområde	Stor-Stockholm	Stockholm	Stockholms inre förortsområde ¹	Stor-Stockholm
1936	6,057	1,436	7,493	9,846	1,810	11,656
1937	6,318	1,593	7,911	13,058	3,134	16,192
1938	7,190	1,703	8,893	12,764	4,725	17,489
1939	7,767	2,011	9,778	11,224	5,296	16,520
1940	8,041	2,075	10,116	5,183	432	5,615
1941	9,411	2,224	11,635	6,249	2,277	8,526
1942	11,083	2,661	13,744	8,162	1,401	9,563
1943	12,728	3,164	15,892	13,706	302	14,189
1944	14,816	3,573	18,389	17,791	2,076	15,138
² 1945	14,866	3,717	18,583	8,701	6,032	15,200

¹ Siffrorna avser för de kommuner, som ej är städer, endast, den inrikes omflyttningen.
² Delvis provisoriska tal.

ökat med omkring 170,000 personer, dvs. 17,000 i genomsnitt per år; tillväxten har absolut sett varit något kraftigare under den senaste 5-årsperioden, då den närmast sig 20,000 i genomsnitt per år. Antalet kvinnor har under 10-årsperioden ökat mer än antalet män, varigenom det redan tidigare föreliggande överskottet av kvinnor blivit större. Tillväxten av antalet personer i skilda åldersgrupper har haft växlande styrka. Sålunda har antalet 0—15-åringar ökat endast obetydligt mellan år 1935 och år 1940 men därefter utomordentligt kraftigt. Antalet 15—30-åringar har varit i stort sett konstant och har snarast minskat något under femårsperioden 1941—45. De tre återstående åldersgrupperna i tabellen har alla ökat jämförelsevis kraftigt.

Förändringarna dels i antalet levande födda, dels i inflyttningsöverskottets storlek under åren 1936—45 i Stockholm, Stockholms inre förortsområde och Stor-Stockholm framgår av tabell C 11. Antalet levande födda i Stockholms inre förortsområde har under ifrågavarande period vuxit i ungefär samma takt som antalet levande födda i Stockholm. Beträffande inflyttningsöverskottets förändringar föreligger icke fullt samma parallellism; särskilt under krigsåren har betydande olikheter uppstått, säkerligen sammanhängande med de särskilda förhållanden som under denna tid varit rådande på bostadsmarknaden i Stor-Stockholm.

Sammanfattning av uppgifterna rörande Stockholms stads och Stor-Stockholms hittillsvarande befolkningsutveckling. Den bild, som av tillgängliga statistiska uppgifter erhålles av Stockholms stads och Stor-Stockholms hittillsvarande befolkningsutveckling, är tämligen klar. Folkmängdstillväxten har varit kraftig och bortsett från tillfälliga, av variationer i de ekonomiska konjunkturerna beroende förändringar tämligen konstant ända sedan industrialismens genombrott omkring år 1870. Tillväxthastigheten har i första hand varit bestämd av inflyttningsöverskottets storlek; utan dylika överskott skulle Stor-Stockholms liksom Stockholms folkmängd i stället för att snabbt tillväxa ha gått tillbaka. I stort sett och bortsett från avvikelser under kortare perioder har nedgången i frukt-samhet och i dödlighet neutraliserat varandra. Befolkningens åldersstruktur har kraftigt förändrats; det relativa antalet barn har reducerats till hälften medan antalet åldringar såväl relativt som absolut ökat avsevärt sedan lång tid tillbaka.

Stockholms och Stor-Stockholms folkmängd har sedan mitten av 1800-talet ökat väsentligt snabbare än hela rikets, vilket icke är ägnat att förvåna; orsaken till detta förhållande är givetvis att söka i de stora inflyttningsöverskotten. Stockholms folkmängd har emellertid icke vuxit snabbare än samtliga städers (vanskligheten i en dylik jämförelse har angivits i det föregående).

3. BERÄKNINGAR RÖRANDE STOR-STOCKHOLMS FRAMTIDA BEFOLKNINGSUTVECKLING

I detta avsnitt av framställningen skall en redogörelse lämnas för en verkställd beräkning av Stor-Stockholms framtida befolkningsutveckling; beräkningen avser perioden 1946—70.

En tidigare (av E. von Hofsten) verkställd beräkning av Stor-Stockholms framtida befolkningsutveckling. Innan de antaganden presenteras, som legat till grund för nämnda beräkning, skall vissa uppgifter lämnas rörande en tidigare av E. von Hofsten verkställd beräkning av Stor-Stockholms befolkningsutveckling under

Tabell C 12. Av E. von Hofsten antagna flyttningsvinster i tusental till Stor-Stockholm åren 1936—60.

Åren	Flyttningsantagande				
	1	2	3	4	5
1936—40	0	70	70	70	70
1941—45	0	41	54	65	70
1946—50	0	30	46	60	70
1951—55	0	23	40	55	70
1956—60	0	15	30	50	70

perioden 1936—60.¹ von Hofsten har i sina beräkningar utgått från följande antaganden (framskrivningarna grundar sig på folkmängden i Stor-Stockholm vid slutet av år 1945):

Dödlighet. Två antaganden har gjorts, nämligen dels att dödsriskerna i framtiden skall förbli oförändrat desamma som under åren 1931—35, dels att nämnda dödsrisker i åldrarna under 65 år i framtiden skall minska med 5 % för varje femårsperiod.

Födelsetal. Endast ett antagande har gjorts, nämligen att förhållandet mellan antalet barn i åldern 0—5 år och antalet kvinnor i åldern 20—40 år förblir oförändrat detsamma som vid slutet av år 1935.

Nettoinflyttning (inflyttningsöverskott/flyttningsvinster). Fem antaganden har gjorts. Dessa framgår av tabell C 12.

Beträffande antaganden rörande inflyttningsöverskotten i framtiden må framhållas, att de gjorts mot bakgrunden av vissa bedömningar av den egentliga landsbygdens möjligheter att i framtiden avstå folk till tätorterna. I anslutning härtill anföres bl. a. följande rörande de för Stor-Stockholm gjorda antagandena om framtida inflyttningsöverskott: »Enligt antagande 2 förutsättes flyttningsvinsterna komma att minska mycket snabbt. Minskningen är så kraftig, att detta förefaller att vara ett betryggande minimiantagande. Antagande 3 innebär likaså en mycket kraftig minskning av inflyttningsvinsten till Stockholm, men minskningen är dock ej kraftigare än att den mycket väl kan komma att inträffa på grund av de minskade flyttningsreserverna på landsbygden. Minst lika

¹ E. von Hofsten: Demografiska undersökningar av Stockholms folkmängdstillväxt. Stockholms stads statistik X. Specialundersökningar nr 22. Stockholm 1941.

Tabell C 13. Stor-Stockholms folkmängd i tusental vid slutet av åren 1935—60 enligt von Hofstens beräkningar.

Åren	Flyttningsantagande				
	1	2	3	4	5
1935	651	651	651	651	651
1940	644	719	719	719	719
1945	630	756	770	782	787
1950	608	775	808	836	852
1955	578	781	835	881	915
1960	544	771	844	915	973

Anm. De i tabellen redovisade beräkningsresultaten avser de fall i vilka förutsatts en successivt sjunkande dödlighet.

troligt förefaller dock antagande 4, enligt vilket flyttningsförlusterna blott kommer att minska med 5,000 per femårsperiod. Antagande 5 däremot, kan utmönstras såsom ett verklighetsfrämmande maximiantagande, enligt vilket flyttningsvinsterna till Stockholm skulle förbli oförändrade och ej alls påverkas av landsbygdens minskade flyttningsreserver.» Betydelsen för inflyttningen till Stor-Stockholm av att den egentliga landsbygdens flyttningsreserver har minskat och även i framtiden kan väntas komma att kraftigt minska har möjligen något överdrivits av von Hofsten; frågan belyses närmare i det följande.

Enligt von Hofsten skulle flyttningsantagandena 3 och 4 vara de mest troliga; under femårsperioden 1941—45 har också inflyttningen nära anslutit sig till antagande 4. Vid ett dylikt antagande beräknade von Hofsten, att folkmängden vid slutet av år 1945 skulle komma att uppgå till 782,000 personer. I själva verket uppgick, som redan framhållits i det föregående, folkmängden vid slutet av nämnda år till cirka 834,000 personer; skillnaden torde helt förklaras av att fruktsamheten under perioden 1941—45 vida överstigit den varmed von Hofsten har räknat.

Antaganden, som legat till grund för den verkställda beräkningen av Stor-Stockholms befolkningsutveckling under perioden 1946—70. Vid en bedömning av såväl de antaganden som legat till grund för den här verkställda nya beräkningen som de resultat vartill beräkningen har lett, torde följande allmänna synpunkter

Tabell C 14. Folkmängden i Stor-Stockholm vid slutet av åren 1940 och 1945 (beräknad), fördelad efter kön, ålder och civilstånd.

År/kön/ ålder	Ogifta	Gifta	Förut gifta	Summa
Å r 1940				
M ä n	152,065	162,609	16,148	330,822
0—15 år	54,591	—	—	54,591
15—30 »	65,485	19,660	323	85,468
30—50 »	22,016	89,015	4,565	115,596
50—65 »	7,206	41,985	5,377	54,568
65—w »	2,767	11,949	5,883	20,599
K v i n n o r	190,123	163,019	42,390	395,532
0—15 år	52,383	—	—	52,383
15—30 »	70,607	30,468	807	101,882
30—50 »	40,614	89,890	10,056	140,560
50—65 »	17,165	34,132	15,185	66,482
65—w »	9,254	8,529	16,342	34,225
Å r 1945				
M ä n	166,653	191,214	19,982	377,849
0—15 år	76,821	—	—	76,821
15—30 »	62,813	21,510	353	84,576
30—50 »	19,109	103,873	5,338	128,320
50—65 »	5,512	49,845	6,461	61,818
65—w »	2,398	16,086	7,830	26,314
K v i n n o r	198,222	191,214	51,934	441,370
0—15 år	73,932	—	—	73,932
15—30 »	64,284	32,694	871	97,849
30—50 »	35,861	105,507	11,935	153,303
50—65 »	15,470	42,198	18,922	76,590
65—w »	8,675	10,815	20,206	39,696

heten att förutse inflyttningsöverskottens storlek i framtiden förefaller dock att vara något större.

Framskrivningen av Stor-Stockholms folk-mängd grundar sig på en för slutet av år 1945 beräknad folk-mängd, fördelad efter kön, ålder och civilstånd (se tabell C 14). Folk-mängden vid slutet av år 1945 har beräknats på följande sätt. Folk-mängden vid slutet av år 1940 fördelad efter kön, ålder och civilstånd har erhållits ur 1940 års folkräkning. För Stockholms stad har ur folkräkningen folk-mängden erhållits fördelad på femåriga åldersklasser, medan för de övriga 17 kommuner, vilka ingår i Stor-Stockholm, en fördelning på femåriga åldersklasser endast kunna erhållas för personer under 30 år; den övriga befolkningen redovisas i folkräkningen på följande åldersklasser: 30—40 år, 40—50 år, 50—65 år och 65—w år. En uppdelning av ifrågavarande åldersgrupper har skett med ledning av den relativa åldersfördelningen inom respektive åldersklasser av Stockholms befolkning vid slutet av år 1940.

Härefter har 1940 års folk-mängd framskrivits till slutet av år 1945. Den sålunda erhållna folk-mängden har justerats på följande sätt. Antalet levande födda under åren 1941—45 har erhållits med ledning av dels de vid utredningstillfället kända födelsetalen för åren 1941—44, dels en uppskattning av antalet levande födda under år 1945, grundad på den hittills för nämnda år kända utvecklingen i Stockholm. Inflyttningsöverskottet under åren 1941—45 har på grundval av vid beräkningstillfället kända förhållanden beräknats till 55,000 personer. Åldersfördelningen av överskottet av inflyttade till Stor-Stockholm har erhållits genom beräkning av skillnaden mellan å ena sidan den vid slutet av år 1940 konstaterade folk-mängden fördelad på femårsklasser och å andra sidan den till denna tidpunkt från slutet av år 1935 med 1936 års dödlighet för hela riket framskrivna folk-mängden fördelad på samma sätt. Den ur denna beräkning framkomna fördelningen av inflyttningsöverskottet efter kön har även använts. Sedan inflyttningsöverskottet för åren 1941—45, beräknat på nyss angivet sätt, lagts till den till slutet av år 1945 framskrivna folk-mängden har antalet gifta män respektive kvinnor beräknats för de olika åldersklasserna

böra beaktas. Beräkningen gör icke anspråk på att utgöra en befolkningsprognos i egentlig mening. Beräkningsresultaten utsäger ingenting bestämt om den sannolika framtida utvecklingen i Stor-Stockholm. Den visar i första hand endast hur utvecklingen kommer att gestalta sig förutsett att vissa antaganden beträffande dödlighet, fruktsamhet, civilståndsfördelning samt in- och utflyttning visar sig riktiga. Frågan om de gjorda antagandenas rimlighet kommer att bli föremål för bedömning i det följande, *varvid emellertid inga bestämda uttalanden kommer att göras beträffande antagandenas sannolikhet*. Det synes nämligen icke möjligt att med framgång bedöma sannolikheten av i första hand en viss utveckling av fruktsamheten och inflyttningsöverskotten i framtiden. Fruktsamheten har under senare år stigit kraftigt, icke minst i Stockholm, och såvitt känt är, är det ingen som har förutsett denna fruktsamhetsstegring. Det är ej heller möjligt att ange huruvida denna stegring blott är tillfällig eller om den kommer att bestå eller rentav följas av en ytterligare stegring. Möjlig-

med användande av 1940 års civilståndsfördelning. Den siffra för nettotillskottet av gifta män åren 1941—45 som därigenom erhålles har jämförts med det på grundval av vid beräknings-tillfället kända förhållandet beräknade nettotillskottet av äktenskap för samma period. Därvid framgick att nettotillskottet av äktenskap faktiskt torde ha varit omkring 9,000 större än det som beräknats med användande av 1940 års civilståndsfördelning, varför till antalet gifta män vid slutet av år 1945 enligt ovan angivna beräkning lagts 9,000. Antalet gifta kvinnor vid samma tidpunkt har anpassats till det sålunda erhållna antalet gifta män. För såväl män som kvinnor har förutsatts ett sedan år 1940 oförändrat förhållande mellan antalet förut gifta och antalet gifta, varvid antalet ogifta erhållits såsom en rest.

Den på angivet sätt för år 1945 beräknade folkmängden i Stor-Stockholm, fördelad på kön, ålder och civilstånd, har framskrivits till år 1970, varvid följande antaganden gjorts.

Dödligheten. Dödligheten har förutsatts vara oförändrat densamma som år 1939 i hela riket.

Fruksamheten. Fruksamheten har förutsatts vara oförändrat densamma som i Stor-Stockholm år 1940. Följande beräkning har gjorts. Såväl äktenskaplig som utomäktenskaplig fruktsamhet avseende varje femårsklass av kvinnor i åldern 15—45 år har beräknats för Stockholm år 1940, varvid använts förhållandet mellan antalet barnaföderskor under år 1940 och antalet gifta respektive icke gifta kvinnor den 31 december 1940. Den så beräknade fruktsamheten har applicerats på Stor-Stockholms folkmängd vid slutet av år 1940, och antalet inom detta område levande födda under år 1940 har satts i relation till det sålunda beräknade antalet barnaföderskor. Härvid befanns denna kvot ligga så nära 1 att ingen korrektion behövde företagas för att fruktsamhetstalen skulle kunna användas för beräkning av antalet levande födda inom Stor-Stockholm enligt förhållandena år 1940.

Civilståndsfördelningen. Civilståndsfördelningen har förutsatts vara oförändrat densamma som den för slutet av år 1945 beräknade (se ovan).

Omflyttningen (inflyttningsöverskotten). Inflyttningsöverskotten har förutsatts vara oförändrat desamma som under perioden 1936—40,

dvs. utgöra 70,000 personer per femårsperiod. För inflyttningsöverskottens framskrivning har använts samma antaganden rörande dödlighet, fruktsamhet och civilståndsfördelning som för den ursprungliga folkmängden.

Till dessa antaganden skall fogas några kommentarer. Antagandet rörande den framtida dödligheten torde icke behöva mera ingående diskuterat. Visserligen talar den hittillsvarande erfarenheten för att dödligheten även i framtiden kommer att minska — den har sedan år 1939 undergått en om också icke särskilt markerad minskning — men det synes icke vara möjligt att med någon högre grad av säkerhet avgöra i vilken takt dödligheten kommer att minska. Med hänsyn härtill och då minskningen i dödligheten i framtiden under alla förhållanden torde få en ur här anlagda synpunkter mera begränsad omfattning, förefaller det rimligt att utgå från att dödligheten förblir oförändrad.

Fruksamhetsantagandet är däremot i hög grad diskutabelt. Utgångspunkten vid valet av detta antagande har varit att det icke föreligger någon möjlighet att närmare ange den sannolika framtida fruktsamhetsutvecklingen i Stor-Stockholm. Fruksamheten har som bekant under en mycket lång tid varit sjunkande i Stor-Stockholm (Stockholm); den var i mitten av 1930-talet utomordentligt låg i jämförelse med fruktsamheten i andra städer. Därefter har fruktsamheten stegrats högst betydligt. Det synes emellertid ovisst huruvida denna stegring är av tillfällig karaktär eller endast början till en på lång sikt skeende höjning av fruktsamheten. Det må framhållas, att tämligen små förändringar i inställningen till barnafödandet kan — därest de inträder snabbt — medföra en mycket betydande förändring av fruktsamhetstalet, vilken dock i sådant fall blir av kort varaktighet. I den verkställda beräkningen av Stor-Stockholms befolkningsutveckling har som ovan angivits förutsatts, att fruktsamheten förblir oförändrat densamma som år 1940. De senaste årens stegring av fruktsamhetstalen har alltså icke ansetts komma att få längre varaktighet, men samtidigt förutsattes icke fruktsamheten sjunka ända tillbaka till nivån i mitten på 1930-talet. Det må nämnas, att fruktsamhetstalen för respektive åldersklasser f. n. påverkas i höjande riktning av det förhål-

landet att antalet äktenskap med kort varaktighetstid, vilka har en jämförelsevis hög fruktsamhet, är relativt sett exceptionellt stort, sammanhängande med den under de senaste 10 åren starkt ökade giftermålsintensiteten. Allt talar för att det relativa antalet unga äktenskap inom respektive åldersklasser kommer att minska i framtiden, vilket kommer att verka sänkande på fruktsamheten. Härmed är icke sagt att just det fruktsamhetsantagande som valts framstår som särskilt sannolikt; av det föregående framgår att det finns anledning hysa den uppfattningen att möjligheterna att ange den sannolika framtida fruktsamheten är mycket små, då den hittillsvarande erfarenheten icke lämnar några säkra hållpunkter.

Antagandet rörande civilståndsfördelningen i framtiden torde endast fordra en kort kommentar; civilståndsfördelningen är av underordnad betydelse för framskrivningen. Följande må dock framhållas. Det relativa antalet gifta har i jämförelse med många andra länder varit synnerligen lågt i vårt land. Civilståndsfördelningen hade sedan lång tid tillbaka varit i stort sett oförändrad, då i mitten av 1930-talet genom en avsevärd höjning av giftermålsintensiteten civilståndsfördelningen började undergå förändringar av anmärkningsvärd storlek. Som framgått av de i det föregående lämnade uppgifterna rörande den hittillsvarande befolkningsutvecklingen i Stor-Stockholm (Stockholm) har det relativa antalet gifta inom olika åldersklasser under senare tid kraftigt ökat i Stor-Stockholm. Omständigheter föreligger emellertid som tyder på att en ytterligare, mera betydande förändring i samma riktning icke är sannolik. Huruvida en viss minskning av det relativa antalet gifta kan tänkas inträda i framtiden är det å andra sidan omöjligt att uttala sig närmare om. I beräkningarna har förutsatts att männens civilståndsfördelning förblir oförändrad i framtiden, vilket innebär att, då kvinnorna anpassas därefter, det relativa antalet gifta kvinnor alltfört kommer att öka något.

Omflyttningsantagandet bör närmare motiveras, bl. a. på grund av den stora betydelse för folkmängdsutvecklingen som inflyttningsöverskotten hittills haft och med all sannolikhet får även i framtiden.

Vid en bedömning av den framtida inflytt-

Tabell C 15. Beräknad befolkningsutveckling i tusental inom åldersgrupperna 15—30 år och 30—65 år på den egentliga landsbygden under perioden 1880—1940.

Ålder	1880	1900	1910	1920	1930	1935	1940
15—30 år	925	811	787	798	776	760	653
30—65 »	1,304	1,182	1,139	1,121	1,147	1,193	1,171
Summa (15—65 år)	2,229	1,993	1,926	1,919	1,923	1,953	1,824

ningen till en enskild ort är det vanligt att viss betydelse tillmätas det förhållandet att flyttningsreserverna på den egentliga landsbygden har undergått en betydande minskning och med stor sannolikhet kommer att ytterligare minska i framtiden. Även om betydelsen av de sjunkande flyttningsreserverna på den egentliga landsbygden i detta sammanhang icke får överdrivas, förefaller det lämpligt att, såsom en utgångspunkt för en bedömning av Stor-Stockholms framtida inflyttningsöverskott, välja den hittillsvarande och sannolika framtida utvecklingen av landsbygdens flyttningsreserver.

Den avgjort största delen av den egentliga landsbygdens nettoförluster genom flyttning avser åldrarna 15—30 år; flyttningsreserverna är i första hand att söka i dessa åldrar. År 1880 utgjorde antalet personer i åldrarna 15—30 år på landsbygden närmare 1 miljon. Det har därefter, som framgår av tabell C 15, oavbrutet minskat och beräknades år 1940 utgöra endast omkring 650,000. Efter år 1940 torde en ytterligare mycket betydande minskning ha inträtt. De äldre arbetsföra åldrarna, dvs. den stora åldersgruppen 30—65 år, har däremot minskat endast obetydligt på den egentliga landsbygden sedan år 1880. På grund härav har minskningen av antalet personer i de arbetsföra åldrarna sedan år 1880 visserligen minskat på den egentliga landsbygden, men dock icke särskilt snabbt; år 1880 utgjorde antalet personer i dessa åldrar omkring 2,2 miljoner och år 1940 omkring 1,8 milj.

Någon mera betydande förändring i tätorternas inflyttningsöverskott har under de senaste årtiondena icke uppstått. För åren 1901—10 har beräknats, såsom framgår av tabell C 16, att tätorternas inflyttningsöverskott utgjorde omkring 300,000 personer och för åren 1931—40

Tabell C 16. Inflyttningsöverskott i tusental dels i rikets samtliga tätorter (beräknade), dels i Stockholm per tioårsperiod åren 1901—40.

Tidsperiod	Rikets tätorter	Stockholm	Stockholm i % av rikets tätorter
1901—10	304	16,290	5,4
1911—20	335	29,235	8,7
1921—30	261	79,494	30,5
1931—40	353	85,233	24,1

omkring 350,000. Åren 1921—30 var inflyttningen osedvanligt liten, medan den under de senaste 10 åren, 1936—45, har beräknats till icke mindre än 420,000 personer. Av tabell C 16 framgår vidare Stockholms inflyttningsöverskott sedan år 1901 samt hur stor del av samtliga tätorters inflyttningsöverskott som Stockholm utgjort. Anmärkningsvärt är, att Stockholms inflyttningsöverskott sedan år 1920 relativt sett varit väsentligt större än tidigare och utgjort mellan en tredjedel och en fjärdedel av samtliga tätorter.

Den minskning av den egentliga landsbygdens flyttningsreserver, som under vissa förutsättningar kommer att inträda i framtiden, illustreras av uppgifterna i tabell C 17, vilken anger de beräknade inflyttningsöverskotten i rikets tätorter åren 1931—70. För åren 1946—70 har förutsatts, att den egentliga landsbygdens flyttningsförluster blir relativt sett desamma som under åren 1931—35 respektive 1936—40. Under angivna förutsättningar skulle flyttningsförlusterna nedgå i förra fallet från 133,000 personer per femårsperiod till 63,000 personer åren 1966—70 och i senare fallet från 220,000 personer till 105,000 åren 1966—70.

Den takt i vilken den egentliga landsbygdens i framtiden sannolikt kommer att tappas på människor har icke angivits genom de i tabellen lämnade uppgifterna, vilka endast visar landsbygdens flyttningsförluster under antaganden, som icke kan sägas vara särskilt sannolika men som möjliggör en bedömning av flyttningsreservernas sannolika storlek under vissa förutsättningar rörande flyttningsförlusterna. Uppenbart är emellertid, att den egentliga landsbygdens möjligheter att avstå människor till tätorterna under den närmaste framtiden kan komma att

Tabell C 17. Beräknat inflyttningsöverskott i rikets tätorter per femårsperiod åren 1931—70.

Inflyttningsöverskottet efter år 1945 är beräknat under antagande av att de relativa flyttningsförlusterna för den egentliga landsbygden blir desamma som under alternativ I: åren 1931—35, alternativ II: åren 1936—40.

Period	Alternativ	
	I	II
1931—35	133,000	133,000
1936—40	220,000	220,000
1941—45	200,000	200,000
1946—50	76,000	161,000
1951—55	73,000	142,000
1956—60	70,000	126,000
1961—65	66,000	116,000
1966—70	63,000	105,000

bli väsentligt mer begränsade än tidigare, till följd av bl. a. befolkningsutvecklingen i tätorterna. Endast en snabbt inträdande, tämligen kraftig stegring av fruktsamheten eller en omfattande immigration från andra länder torde kunna förhindra att inflyttningen till tätorterna på längre sikt kommer att avsevärt minskas.

Bedömd enbart med hänsyn till befolkningsutvecklingen på den egentliga landsbygden synes frågan om Stor-Stockholms framtida inflyttningsöverskott kunna erhålla ett tämligen bestämt svar, nämligen det, att överskotten inom en nära framtid sannolikt kommer att minska allt snabbare ju längre fram i tiden man kommer. Emellertid förefaller det icke riktigt att frågan om Stor-Stockholms framtida inflyttningsöverskott bedömas utan att hänsyn tas till de förhållanden och krafter, som utgör anledningen till att Stor-Stockholm drar till sig människor från icke endast den egentliga landsbygden utan även tätorterna utanför Stor-Stockholm. Erfarenheten visar, att de enskilda orterna har helt olika dragningskraft; vissa orter expanderar utomordentligt hastigt, andra åter uppvisar en mera lugn utveckling. Denna skillnad kan sägas bero på att näringslivets struktur på skilda orter är helt olika; orter med »blomstrande» företag, dvs. företag som kan bereda ett växande antal personer anställning till jämförelsevis höga reallöner, har stora inflyttningsöverskott, medan orter som helt eller delvis saknar dylika företag har tämligen små inflyttningsöverskott. Det finns nu ingen anledning

Tabell C 18. Yrkesverksam befolkning (egentliga yrkesutövare och medhjälpande familjemedlemmar) fördelad efter näringsgren dels i Stockholm, dels i samtliga städer vid slutet av år 1940.

Näringsgren	Stockholm (A)	Samtliga städer (B)	A i % av B
Jordbruk med binärningar	2,303	26,632	8,6
Industri och hantverk ..	122,156	546,279	22,4
Samfärdsel	30,413	109,947	27,7
Handel	103,668	295,082	35,1
Allmän förvaltningstjänst och fria yrken	57,468	175,989	32,7
Husligt arbete	22,352	69,331	32,2
Ospecificerad verksamhet	8,287	20,923	39,6
Samtliga näringsgrenar	346,647	1,244,183	27,9

räkna med att någon förändring i detta förhållande skall inträda i framtiden och därtill kommer att det vid en fortgående minskning av flyttningsreserverna på den egentliga landsbygden, vilket medför en ökad konkurrens om den rörliga arbetskraften icke endast på landsbygden utan även i tätorterna, säkerligen kommer att visa sig, att orter med ett expanderande näringsliv äger möjlighet att dra folk från såväl den egentliga landsbygden som andra tätorter, vilkas näringsliv har jämförelsevis liten konkurrenskraft. En bedömning av Stor-Stockholms framtida inflyttningsöverskott synes därför i första hand böra innefatta ett försök att ange den relativa konkurrenskraften hos Stor-Stockholms näringsliv.

En om också ofullständig bild av Stockholms näringsliv vid slutet av år 1940 erhålles av uppgifterna i tabell C 18.

En jämförelse mellan den yrkesverksamma befolkningen fördelad efter näringsgren i å ena sidan Stockholm och å andra sidan samtliga städer visar, att antalet yrkesverksamma i Stockholm vid slutet av år 1940 utgjorde icke fullt 28 % av samtliga städers; 22,4 % av städernas yrkesverksamma befolkning inom industri och hantverk kom på Stockholm, medan motsvarande procenttal för inom samfärdseln yrkesverksamma utgjorde 27,7, inom handel icke mindre än 35,1 och inom allmän förvaltningstjänst och fria yrken respektive inom husligt

arbete 32,7 och 32,2. Av dessa uppgifter bekräftas det kända förhållandet att Stockholm är centrum för förvaltningen och en betydande handelsort.

Viss betydelse bör givetvis i detta sammanhang tillmätas det förhållandet att Stockholm är landets huvudstad. Med utgångspunkt härifrån framhåller William-Olsson bl. a. följande (i Stockholms framtida utveckling): »På vad beror Stockholms utomordentligt kraftiga utveckling under det senaste seklet; då industri och hantverk är den kvantitativt största av stadens yrkesgrupper ligger det nära till hands att söka förklaringen i dessa verksamhetsgrenars utveckling. En granskning av Stockholms industri visar emellertid att denna väsentligen är en följdöreteelse, för sitt läge beroende av de specifikt stadsbildande verksamheter, som i det föregående karakteriserats som pyramidformigt uppbyggd. Det är till den man måste gå för att finna drivkraften i stadsutvecklingen.

De specifikt stadsbildande verksamheterna är politiska och administrativa verksamheter, handel, speciellt finansväsende och grosshandel, samt högre kulturella verksamheter, för hela landet dirigerande organ, politiskt, administrativt, ekonomiskt och kulturellt, som gör Stockholm till landets politiska, ekonomiska och kulturella huvudstad. Deras dominerande lägeskrav är goda förbindelser, med varandra och med landets alla delar, och deras utveckling innebär en allmän koncentration till staden av ledande krafter, en koncentration, som har stor kvantitativ betydelse men en ännu större kvalitativ. Till dem är, direkt eller indirekt, knutna de för huvudstäder karakteristiska industrierna, nämligen grafisk-, sömnads-, livsmedels-, byggnads- samt metallindustri.»

William-Olssons synpunkter på Stockholms näringsliv, vilka närmare behandlas i kapitel 4 i huvudtexten och här icke skall närmare kommenteras, synes innebära ett kraftigt understrykande av betydelsen för Stockholms befolkningsutveckling av det förhållandet att Stockholm är en huvudstad. Därest statens administrativa verksamhet fortsätter att vidgas och under förutsättning att en mera anmärkningsvärd decentralisering av denna verksamhet icke genomföres, kommer goda förutsättningar för en fortsatt, kraftig expansion av Stockholm (och

Stor-Stockholm) att föreligga. Olika skäl talar därvid för att Stockholm i konkurrensen om de knappa arbetskraftsreserverna kommer att intaga en jämförelsevis gynnad ställning.

Åren 1936—40 utgjorde Stor-Stockholms inflyttningsöverskott drygt 65,000 personer. Under den föregående femårsperioden, under vilken den ekonomiska världsdepressionen inföll, var inflyttningsöverskottet särskilt lågt; det har uppskattats till 38,000 personer. Uppenbart är att inflyttningsöverskottet under perioden 1936—40 har påverkats i höjande riktning av den av världsdepressionen tillbakahållna, jämförelsevis begränsade inflyttningen åren 1931—35. Å andra sidan bör beaktas, att inflyttningsöverskottet till Stor-Stockholm under år 1940 var cirka 8,000 personer mindre än normalt för högkonjunkturförhållanden. Under åren 1941—45 uppgick Stor-Stockholms inflyttningsöverskott — såsom tidigare nämnts — till ca 55,000 personer. Under ifrågasvarande femårsperiod har rätt goda ekonomiska konjunkturer med undantag för år 1941. Att inflyttningsöverskottet icke desto mindre stannat något under överskottet åren före kriget sammanhänger med de under krigsåren särskilda förhållandena på bostadsmarknaden. Genom den i förhållande till behovet ringa produktionen av bostadslägenheter åren 1940—42 uppkom en utpräglad brist på bostadslägenheter i Stor-Stockholm, vilken säkerligen i icke obetydlig utsträckning försvårat och förhindrat inflyttning till Stor-Stockholm. Det är givetvis icke möjligt att närmare ange vilken inflyttning som skulle kommit till stånd, därest ett tillräckligt antal bostäder stått till förfogande. Med utgångspunkt från vad man vet om lägenhetsbristens omfattning skulle man uppskattningsvis kunna ange den ytterligare inflyttning, som skulle ägt rum under nämnda förutsättning, till i runt tal 10,000 personer.

Med den erfarenhet man sålunda har rörande inflyttningstillskotten till Stor-Stockholm under goda eller tämligen goda ekonomiska konjunkturer synes man böra utgå från att inflyttningsöverskotten per femårsperiod, förutsatt att de allmänna ekonomiska konjunkturerna icke kännetecknas av kris eller depression, i framtiden kommer att vara av storleksordningen 70,000 personer. Ett dylikt antagande innebär emeller-

Tabell C 19. Beräknat antal personer i Stor-Stockholm i åldrarna 15—30 och 30—50 år fördelade på män och kvinnor åren 1935—70.

År	M ä n		K v i n n o r	
	15—30 år	30—50 år	15—30 år	30—50 år
1935	78,056	102,013	98,920	124,378
1940	85,468	115,596	101,882	140,560
1945	84,576	128,320	97,849	153,303
1950	83,087	141,723	100,152	164,650
1955	94,555	154,028	107,337	171,759
1960	117,760	159,833	130,381	172,642
1965	128,291	165,296	140,635	175,710
1970	134,152	173,878	146,472	182,832

tid att viss, om också icke särskilt stor betydelse anses böra tillmätas det i det föregående påtalade förhållandet att flyttningsreserverna på den egentliga landsbygden befinner sig i sjunkande, i annat fall borde man onekligen av två skäl räkna med något större och stigande inflyttningsöverskott: dels tillväxer Stor-Stockholm, varigenom en dylik inflyttning relativt sett blir mindre och mindre, dels ökar de arbetsföra åldrarna på grund av nativitetsutvecklingen även vid angivna, betydande inflyttning icke särskilt kraftigt i framtiden (se tabell C 19).

Till antagandet om framtida inflyttningsöverskott i Stor-Stockholm av storleksordningen 70,000 personer per femårsperiod bör emellertid knytas ännu en reservation. Ur olika synpunkter har sedan en tid tillbaka viss kritik riktats mot storstäderna. De är, säger man, av olika skäl jämförelsevis dyrbara i drift och, vilket särskilt betonas, de är förvuxna samhällen, som icke kan skänka sina invånare tillbörlig trivsel: resor till och från arbetsplatserna blir långa och dyrbara, tillgången till friluftsområden alltför begränsad osv. Det är givetvis icke möjligt att här bedöma alla storstadens problem. Det må dock framhållas att det kan komma att visa sig att en ytterligare, mycket kraftig expansion av Stor-Stockholm medför olägenheter av stor betydelse, vilka därför blir till hinder för en expansion i oförändrad takt. I dylikt fall torde man i första hand ha anledning räkna med att sådana industrier, som i jämförelsevis ringa grad drar fördel av att ligga i eller i närheten av Stockholm, kommer att utvidgas i avsaktande takt eller t. o. m. delvis förflyttas från Stor-Stockholm.

Tabell C 20. Beräknad folkmängd i Stor-Stockholm åren 1940—70, fördelad efter ålder.

År	Å l d e r					Summa
	0—15 år	15—30 år	30—50 år	50—65 år	65— <i>m</i> år	
1940	106,974	187,350	256,156	121,050	54,824	726,354
1945	150,553	182,425	281,623	138,408	66,010	819,019
1950	172,117	188,239	306,373	154,179	79,700	900,608
1955	184,333	201,892	325,787	170,977	94,464	977,453
1960	168,356	248,141	332,475	193,063	108,319	1,050,354
1965	179,023	368,926	341,006	212,042	121,139	1,122,136
1970	195,299	280,624	356,810	226,395	134,992	1,194,120

Resultatet av den verkställda beräkningen av Stor-Stockholms befolkningsutveckling under perioden 1946—70. Resultatet av den beräkning av Stor-Stockholms framtida befolkningsutveckling, vilken utförts under de i det föregående angivna antagandena rörande dödlighet, frukt-samhet, civilståndsfördelning och nettoomflyttning redovisas i de följande tabellerna C 20—C 21.

Enligt den verkställda beräkningen skulle Stor-Stockholms folkmängd under perioden 1945—70 öka från 819,000 personer till 1,194,000, dvs. med 375,000 personer; i genomsnitt per år skulle ökningen utgöra 15,000 personer. Ökningen skulle vara kraftigast för åldersgruppen 65 år och däröver, svagast för gruppen 30—50 år (se tabell C 20). Folkmängdstillväxten skulle absolut sett vara praktiskt taget konstant under hela perioden 1946—70.

Inflyttningsöverskottets stora betydelse för folkmängdsutvecklingen framgår av tabell C 21. Därest ingen nettoinflyttning uppstode efter år 1945 skulle folkmängden fram till år 1970 gå avsevärt tillbaka. Den skulle sistnämnda år endast utgöra 757,000 personer, vilket skulle innebära en minskning med 62,000 personer. Det sammanlagda folkmängdstillskottet genom inflyttning (antalet kvarlevande inflyttade + antalet av inflyttade födda) vid en nettoinflyttning av 70,000 personer per femårsperiod beräknas för hela perioden 1946—70 till icke mindre än 437,000 personer. En beräkning av folkmängden vid olika antaganden rörande nettoinflyttningen under ifrågavarande period låter sig lätt göra med ledning av dessa uppgifter. Antages t. ex. nettoinflyttningen endast utgöra hälften av den här antagna, dvs. 35,000

Tabell C 21. Beräknad folkmängd i tusental i Stor-Stockholm åren 1945—70 under antagande dels att nettoinflyttningen per femårsperiod blir 70,000 personer, dels att ingen nettoinflyttning uppstår.

År	Nettoinflyttning 70,000 pers. per femårsperiod A	Ingen netto- inflyttning B	A—B
1945	819	819	0
1950	901	826	75
1955	977	821	156
1960	1,050	805	245
1965	1,122	782	340
1970	1,194	757	437

Tabell C 22. Beräknade hushållsfrekvenstal för män och kvinnor i olika ålders- och civilståndsgrupper för Stockholm vid slutet av år 1940 (det procentuella antalet lägenhetsinnehavare).

Civilstånd/ålder	M ä n	K v i n n o r
O g i f t a		
20—25 år	15,22	12,39
25—30 »	32,18	29,35
30—35 »	51,02	33,12
35—40 »	53,84	41,60
40—60 »	51,02	51,96
60—65 »	35,00	69,86
65— <i>m</i> »		68,91
G i f t a	89,64	—
F ö r u t g i f t a	52,90	71,74

personer per femårsperiod, skulle folkmängdstillskottet under perioden genom denna omflyttning bli 219,000 personer (437,000:2=219,000). Om detta folkmängdstillskott lägges till den för år 1970, under förutsättning av ingen nettoinflyttning, beräknade folkmängden erhöles

Tabell C 23. Beräknat antal hushåll i tusental i Stor-Stockholm under perioden 1940—70.

År	Nettoinflyttning 70,000 pers. per femårsperiod A	Ingen nettoin- flyttning efter år 1945 B	A—B
1940	253	253	0
1945	281	281	0
1950	309	291	18
1955	336	292	44
1960	362	289	73
1965	393	290	103
1970	423	289	134

Tabell C 24. Beräknad ökning (+) respektive minskning (—) av antalet hushåll i Stor-Stockholm under perioden 1941—70.

Period	Nettoinflyttning 70,000 pers. per femårsperiod	Ingen nettoin- flyttning efter år 1945
1941—45	+ 28,000	+ 28,000
1946—50	+ 28,300	+ 10,000
1951—55	+ 26,300	+ 900
1956—60	+ 26,100	— 2,900
1961—65	+ 31,100	+ 1,000
1966—70	+ 30,200	— 700

den under förutnämnda antagande rörande nettoinflyttningens storlek beräknade folkmängden år 1970, vilket skulle bli $(757,000 + 219,000 = 976,000)$ 976,000 personer.

För att belysa det vid angivna befolkningsutveckling uppkommande bostadsbehovet har en beräkning verkställt av antalet hushåll respektive hushållstillväxten i Stor-Stockholm under perioden 1945—70. Sistnämnda beräkning har tillgått på följande sätt. På den beräknade folkmängden vid slutet av vart femte år under perioden 1945—70, fördelad på kön, ålder och civilstånd har applicerats för Stockholm för år 1940 beräknade hushållsfrekvenstal (se tabell C 22). Hushållsfrekvenstalen anger förhållandet mellan antalet lägenhetsinnehavare och antalet personer inom olika köns-, ålders- och civilståndsgrupper. Ifrågavarande beräkning, vars resultat redovisas i tabellerna C 23—C 25, avser att belysa utvecklingen av hushållsbeståndet på längre sikt; den utsäger alltså ingenting om den sannolika hushållstillväxten under en femårsperiod, då denna är i hög grad beroende av de ekonomiska konjunkturerna. Härtill kommer att genom antagandet om oförändrad hushållsfrekvens den

Tabell C 25. Beräknat antal hushåll i tusental åren 1940—70, fördelat efter lägenhetsinnehavarnas civilstånd.

År	L ä g e n h e t s i n n e h a v a r e n							
	Ogift	%	Gift	%	Förutgift	%	Summa	%
1940	68,4	27,0	145,8	57,6	39,0	15,4	253,1	100
1945	61,8	22,0	171,4	61,0	47,8	17,0	281,1	100
1950	62,8	20,3	190,4	61,5	56,1	18,2	309,4	100
1955	62,8	18,7	207,7	61,9	65,2	19,4	335,7	100
1960	63,8	17,6	223,8	61,8	74,2	20,6	361,7	100
1965	68,9	17,5	241,5	61,5	82,5	21,0	392,9	100
1970	69,4	16,4	262,3	62,0	91,4	21,0	423,1	100

beräknade hushållstillväxten sannolikt ligger i underkant. Erfarenhetsmässigt har hushållsfrekvenstalen befunnit sig i stigande, och det förefaller icke osannolikt att så kommer att bli fallet också i framtiden. Då det emellertid icke synes möjligt att uttala sig närmare om i vilken takt dessa tal sannolikt kommer att förändra sig, och då ifrågavarande beräkning icke kan ge och icke heller syftar till att ge annat än en grov bild av hushållsbeståndets tillväxttendens, har det ansetts rimligt att räkna med oförändrad hushållsfrekvens.

Det beräknade antalet hushåll vart femte år i Stor-Stockholm under perioden 1940—70, under antagande dels att nettoinflyttningen per femårsperiod utgör 70,000 personer, dels att ingen nettoinflyttning uppkommer efter år 1945, framgår av tabell C 23. Vid en nettoinflyttning av 70 000 personer per femårsperiod beräknas antalet hushåll stiga oavbrutet och år 1970 utgöra omkring 423,000 mot år 1945 omkring 281,000. Därest ingen nettoinflyttning uppkommer efter år 1945 beräknas antalet hushåll — trots att, såsom framgår av det föregående under samma antaganden, folkmängden beräknats minska kraftigt — förbli i stort sett oförändrat. Ökningen respektive minskningen av antalet hushåll per femårsperiod framgår av tabell C 24. Vid en nettoinflyttning av 70,000 personer per femårsperiod skulle hushållstillväxten förbli i stort sett konstant och uppgå till i runt tal 30,000 hushåll per femårsperiod. Därest ingen nettoinflyttning uppkommer efter år 1945 skulle antalet hushåll visserligen öka med omkring 10,000 första femårsperioden men däremot snarast tendera att minska något.

De förändringar i fråga om hushållsbeståndets struktur, som kan beräknas inträda till följd av förskjutningar i befolkningens sammansättning har angivits i tabell C 25. Trots den mycket kraftiga ökning av folkmängden, som beräknas komma att inträda, torde antalet hushåll med ogift lägenhetsinnehavare (antalet »ungkarlshushåll») komma att förbli i stort sett oförändrat. Mellan åren 1945 och 1970 beräknas däremot antalet hushåll med gift lägenhetsinnehavare komma att öka från 171,000 till 262,000, dvs. med drygt 90,000. Då under

samma tidsperiod hela antalet hushåll beräknas öka med cirka 140,000 hushåll är det uppenbart, att en väsentlig del av hushållstillväxten kommer att utgöras av hushåll med gift lägenhetsinnehavare. Detta hindrar emellertid icke att antalet hushåll med förut gifta lägenhetsinnehavare under nämnda tidsperiod säkerligen kommer att öka snabbare än antalet hushåll med gift lägenhetsinnehavare. Enligt den verkställda beräkningen skulle antalet hushåll med förut gift lägenhetsinnehavare i stort sett fördubblas under perioden 1945—70.